

DOKUMENTÁCIÓ ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KUTATÁS

1895-ben, amikor Paul Otlet és Henri LaFontaine létrehozta a nemzetközi dokumentációs mozgalmat, sőt még a két világháború közötti években is csak kevesen, alig néhány széles látókörű tudós és lelkes könyvtári szakember vett tudomást kezdeményezésükről és támogatta igyekezetüket. Közel nyolc évtized elteltével most már ott tartunk, hogy társadalmi fejlődésünk, sőt — némi túlzással szólva: fennmaradásunk — döntő tényezőjévé vált a dokumentáció (újabb és hatásosabb nevén: információ, azaz tájékozódás); nélküle mindennapi tevékenységünkben egyetlen döntést sem hozhatunk, vagy legalábbis nem kellene hoznunk.

Számos elméleti beállítottságú szakember fordította képességeit a dokumentáció elméleti megalapozására, sok tintát pazarolva e tevékenység körülhatárolására, pontos meghatározására, kifejezéseinek egybehangolására és szabványosítására.

Már maga az új tudományág és foglalkozás neve is tetemes irodalom tárgya. A dokumentáció fogalmának gazdagodásával és átalakulásával használóinak egy része új elnevezést keresett az új értelem kifejezésére, hogy aztán a régi és az új terminus párthívei közt hosszas vita düljön, amelynek visszhangja a mai napig sem csendesedett el.

Otlet és LaFontaine eredetileg a klasszikusan hangzó Institut International de Bibliographie nevet adták az általuk megalapított intézménynek, hogy aztán 1931-ben, nem jelentéktelen huzavona után, Institut International de Documentation-ra változtassák, azzal a megokolással, hogy a dokumentáció sokkal tágabb fogalom a régi bibliográfiánál: mindenemű dokumentumot felölel, és az anyagot el is juttatja a dokumentációt igénylőhöz.

Újabb fejlemény 1945-ben következik be, amikor az amerikai Van-never Bush információtudománynak (information science) kereszteli a háborús szükségletek következtében is a technika vívmányait mindinkább igénybe vevő dokumentációt, és megmagyarázza, hogy az új tudomány az információ tulajdonságait tanulmányozza az áramkeringéshez hasonlítható információs körforgásban. Az új elnevezés fokozatosan teret hódít, különösen azokban az országokban, amelyekben a fejlődő elektronika egyre jobban behatol a dokumentációs boszorkánykonyha rutinműveleteibe, és matematikusok, kibernetikusok, mérnökök serege lepi el az addig csupán a szakkönyvtárosoktól benépesített terepet. Az elméletibb hajlandóságúak közben azon vitatkoztak, hogy vajon az információ a dokumentáció egyik fázisa-e, avagy a dokumentáció volna a sokkal átfogóbb információs tudomány egyik részterülete.

1969-ben a könyvtárosok hágai világtalálkozóján már az információtudomány és a könyvtártudomány összefüggéseiről beszélnek, azapást mérve a régimódi dokumentáció bajnokaira. Az óvatosszervezők azonban még ma is egymás mellé állítva használják mindkét terminust, információra rövidítve az új tudomány nevét, egyúttal újabb értelemmel bővítve ennek a ma oly sokat használt szónak a jelentését. Ezalatt újabb teóriák születtek, megjelenik a dokumentológia és az informatológia, majd az informatika, mely főként Franciaországban és Kelet-Európában hódít teret, az elmélet azonban képtelen lépést tartani a gyakorlati tevékenység rohamos fejlődésével, és a többé-kevésbé tudományos alaposságú definíciók hamarosan elavulnak. Pillanatnyilag talán legjobb, ha — gyakorlatias célunkat szem előtt tartva — a következő egyszerű meghatározásból indulunk ki: a dokumentáció (információ) vagy tájékozódás magában foglalja mindazt, amit látnunk, olvasnunk, ismernünk kell ahhoz, hogy társadalmi szerepünket hozzáértéssel tölthessük be, feladatainkat sikerrel oldhassuk meg a gyorsuló ütemű fejlődés feltételei között.

Ez bizony eléggé tág fogalom, s a definícióból következik, hogy a dolgozó és alkotó ember a társadalom fennállása óta tájékozódik, csak-hogy a tudnivalókban a fejlődés kezdetleges fokán és egyszerűbb életkörülmények között egymaga is el tudott igazodni, s csak az ismeretek mind rohamosabb gyarapodásával szorult külső segítségére. Előbb az írott feljegyzésekhez fordult, majd ezek sokasodásával kénytelen volt kiagyalni a másodlagos információs források egész sorát, a ma is kitűnően használható klasszikus bibliográfiától a legmodernebb elektronikus felszereléseket igénybe vevő adatbankig, hogy újabban már harmadlagos forrásokról is beszéljünk, melyekből megtudhatjuk, hol lelhetők a másodlagos források... S jó lenne tudni, növekedhet-e még a „kifejtője“ a tájékozódási segédeszközök számának, vagy — humán metaforával élve — hová gom-bolyodik ez a magunk alkotta Ariadné-fonal, melynek rendeltetése átvezetni bennünket az emberiség ismeretrengetegének útvesztőin.

Noha a modern dokumentáció kezdeményezői olyan egyetemes rendszer kiépítésén fáradoztak, mely felölelhessen az összes tudományágakat (hátrahagyott örökségük a könyvtárainkban ma is használt Egyetemes Tizedes Osztályozás), az önállóságra törekvő dokumentációs szakma hamarosan főként a növekedő gazdasági és politikai fontosságú természettudományok és a technika szolgálatába szegődött. Csak a legutóbbi évtizedben vált általánosabban elismertté, hogy az emberiség égető kérdéseit a „technokrácia“ egyedül nem képes megoldani (marxista szemszögből ez egyáltalán nem számítható „felfedezésnek“); következésképpen az évtizedekig bizonyos fokig háttérbe szorult társadalomtudományok újra reflektorfénybe kerültek. Ezek után a sokáig mostoha sorsú társadalomtudományi dokumentáció is új erőre kapott.

A nemzetközi intézmények sorában 1950-ben az UNESCO kezdeményezésére szerényen megjelenik a CIDSS (Comité International pour la Documentation des Sciences Sociales), mely 1965-ben már átfogó ankétprogramot tesz közzé a társadalomtudományi tájékozódás kutatásának a megszervezésére (Rózsa György: *Proiect de cercetare în informarea științifică din domeniul științelor sociale. Studii și cercetări documentare și bibliologice*, 1968. 1.). A kutatási program első témaköre a kutatók és az információ közötti kapcsolatra vonatkozik. A jól megalapozott doku-

mentáció kiépítéséhez tudnunk kell, milyen forrásokhoz fordul a kutató, s hogyan használja fel a meglett információt. Tisztáznunk kell, milyen szerepet tölt be az információ a kutatási tevékenységben, melyek a könyvtári tájékoztatás legmegfelelőbb formái, hogyan használják a kutatók a könyvtárakat, a másodlagos információs eszközöket, milyen hasznát látják a hazai vagy nemzetközi találkozóknak.

Megállapíthatjuk: a témakörben a kutatás csak nehezen haladt előre, eredményekről aránylag gyéren esik szó a nemzetközi szakirodalomban. Mi is lehet nehezebben felmérhető és elemezhető, mint a kutatók tájékozódási szokásai az amúgy is eléggé rapszodikusán fejlődő, árnyalatokban olyannyira gazdag, az olykor szubjektív elemekben és fantáziában bővelkedő társadalomtudományok terén. A „társadalomtudományok“ fogalom tárgykörükben és módszereikben lényegesen eltérő tudományágakat ölel fel (pl. gazdaságtan és pszichológia). A különböző tudományágakon belül a tájékoztatást igénybe vevő „kutató“ csak részben elméleti kutató (az angol *information user* jobb magyar megfelelője híján használjuk a *kutató* kifejezést); tulajdonképpen már minden szellemi tevékenységet kifejtő ember tájékozódni kénytelen. A tágabb értelemben vett „kutató“ lehet tehát tanerő, gyakorlati szakember, diák, a tájékozódási szándék indítéka lehet elméleti vagy módszertani kérdések tisztázása — kutatás, tanítás, tanulás vagy bizonyos speciális feladat megoldása céljából. A tájékozódási szükségletek terén tehát egész sor változat lehetséges, s ezek száma ugyancsak megsokszorozódik, ha tekintetbe vesszük az egyéni munkamódszerek sokféleségét és a kutatók nyelvi ismereteit. A jól szervezett tájékoztatási munkának alkalmazkodnia kellene a változatos igényekhez, ezek tanulmányozása azonban nagyrészt megbízhatatlan eredményekhez vezet, mert többnyire empirikus módszerekre alapoz (interjú vagy kérdőív, és az így nyert adatok statisztikai kiértékelése), az idevágó segédtudományok pedig (például a tudománypszichológia és tudomány szociológia) még távol állnak attól, hogy törvényszerűségeket állapíthassanak meg. (Lásd Engelbert, H.: *Probleme der Erforschung des Informationsbedarfs der Gesellschaftswissenschaften*. ZIID Zeitschrift, 1968. 6.)

Tanulságos ebből a szempontból az angliai INFROSS (Investigation into Information Requirements of the Social Sciences) kutatócsoport világviszonylatban is egyik legszélesebb körű ankétja. A szervezők kb. 2600 elméleti és gyakorlati szakembernek küldték meg kérdőíveiket, s már az is jellemző, hogy felénél is kevesebb (1089) válaszolt. Arra a két alapkérdésre, hogy mi kutatása tárgya, és hogyan kezd neki a kutatási munkának, a kérdezettek java része nem felelt, a többiek felelete pedig oly sokféle változatot eredményezett, hogy az összesítéskor lehetetlen volt kutatási alaptípusokra következtetni.

Mégsem érdektelen az ankét bőséges adatanyagát átböngészni; itt-ott meglepő tények kerülnek napvilágra. Megtudjuk például, hogy a legtöbb kutatókategória mindenfajta anyagot használ; majdnem mindenkit érdekel a fogalmi és a metodológiai információ, és gyakori a statisztikai adatok felhasználása (legnagyobb mértékben, persze, a közgazdászoknál); legkevésbé használt a történeti vagy leíró típusú információ. Az adatok összesítéséből kiderül az is, hogy a kérdezettek 3 százaléka sohasem lapozgat tudományos szakkönyvet, 3 százalék pedig sohasem olvas szaklapot. Arra a kérdésre, hogyan találja meg a szükséges információt, a kér-

dezetek negyedrésze bevallja, hogy sohasem tanulmányozza a referáló lapokat (kiderül, sokan nem is tudják, mi az), nem kutat könyvtári katalógusban, nem keresgél a szabadpolcon, és nem olvas könyvismertetőket. 94 százalék a könyvekben és folyóiratokban talált utalásokat tartja a legmegfelelőbb információ forrásnak.

Az újdonságokkal a megkérdezettek 40 százaléka folyóiratok útján tart lépést, 19 százalék személyes kapcsolat révén. Csak 13 százalék keresgél a könyvesboltokban, kurrens vagy nemzeti bibliográfiát csak kevesen vesznek a kezükbe. 84 százalék meglehetősen vagy nagyon fontosnak tartja a megjelent könyvek, cikkek mielőbbi ismeretét, 15 százalék nem tartja fontosnak, a többit nem érdekli a folyamatban levő kutatás.

Az „ötletforrás” tekintetében első helyen a kérdezett saját munkája áll, ezután következnek — erősen csökkenő arányban — az olvasás, megbeszélés kollégákkal, tanítás. A konferenciák, gyűlések, találkozók, kongresszusok legutolsó helyen állnak ebből a szempontból.

A kérdezetteknek csak 7 százaléka bíz meg más személyt az információ megkeresésével, 72 százalék pedig egyáltalán nem fordul senkihez az információ felkutatásakor. A többség úgy tartja, saját maga jobban tudja, mire van szüksége, hol és hogyan találja meg, amit keres, közben elégedetlenkedik a könyvtári ellátottsággal, az osztályozási rendszerrel, a kölcsönzéssel. A kérdezetteknek majdnem a fele sohasem kéri a könyvtáros segítségét. Az idősebbek általában haszontalanabbnak tekintik a könyvtáros mesterséget, mint a fiatalabbak. Egyik idősebb anketalany a következőt válaszolta: „El a könyvtárosokkal, inkább költsék a pénzt könyvekre!” Igaz, hogy más úgy véli: „Az értelmes könyvtáros többet ér a számítárnél.” (Vö. Line, Maurice B.: *The Information Uses and Needs of Social Scientists: an Overview of INFROSS*. Aslib Proceedings, 1971. 8.)

Az ilyen és ehhez hasonló, ellentmondásos adatok sokasága bizony nem hat bátorítóan az információ kezelőivé és gondnokaivá előlépett könyvtárosokra. Nehéz fába vágja a fejszét, aki tevékenységét e bonyolult információs profilhoz akarja idomítani. A dolog azonban mégsem egészen reménytelen, hiszen az információkutatásnak egyes kérdésekben sikerült közelebb jutnia a problémák felismeréséhez, s itt-ott bizonyos általános érvényű megállapításokat leszárnia. Ma már tudjuk például, hogy a sokkal fejlettebb természettudományos és technikai tájékoztatás tapasztalatai és anyaga részben a társadalomtudományokban is felhasználhatók. Számos új, úgynevezett határtudomány született, mint például a gazdasági kibernetika, operációkutatás vagy a matematikai nyelvészet, aminek következtében az egyes tudományágak fokozódó mértékben veszik át egymás módszereit és főként információit. Hiszen a laboratóriumi kísérletek, matematikai modellek, mennyiségi analízisek és mérések ma már nemcsak a természettudományok járuléka, egyes hagyományos társadalomtudományi ágazatok, mint például a pedagógia, a közgazdaságtan vagy még nagyobb mértékben a kriminalisztika, gyakran fordulnak információért a kémia, fizika, matematika vagy számítertechnika forrásaihoz.

A különböző kutatókategóriák információ-szükségleteiről és dokumentációs szokásairól van már némi fogalmunk. Tudjuk például, hogy a teoretikus, aki speciális területen folytat kutatást, közvetlen, gyakran személyes kapcsolatot tart fenn azzal a kevés számú kollégával, aki

ugyanabban a témakörben dolgozik, mivel tájékozódási igénye a témájára vonatkozó minden információ késedelem nélküli beszerzésére irányul. Sok esetben személyes segédeszközökkel rendelkezik, saját cédularendszeren tartja nyilván a kutatását érintő adatokat, forrásokat. Nemegyszer kutatócsoportjának tagjait vagy — ha főiskolán is tanít — tehetségesebb diákjait is bevonja a kutatási munka dokumentációs előkészítésébe. Mint tartania a fejlődés legújabb, általánosabb eredményeivel, hogy diákjait a legújabb irányzatokról, a kutatási eredményekről és gyakorlati alkalmazhatóságukról tájékoztathassa. Ha történetesen tudományos szervezői szerepet is be kell töltenie, érdeklik a tudományszervezés, a vezetés (management) és a rendszerek működésének kérdései, ezenkívül az új munkamódszerek, megoldások, meglátások, még akkor is, ha nem saját területéről származnak. Mivel a könyvtárakkal megszakítás nélkül kapcsolatban marad, többnyire jól ismeri az információ forrásait, és az őt érintő tájékozódási kérdésekben aránylag jól eligazodik. A teoretikus tehát tudja, mikor és milyen kérdésben szorul a könyvtáros segítségére, és ez a típus nem okoz különösebb gondot a tájékoztatás szervezőinek.

Nem „nehéz eset“ a második kategória sem, melybe a tanulók, egyetemi hallgatók és a továbbképzésben résztvevők tartoznak. Ők tanulmányaik kezdetén leginkább a tankönyvszerű összeállításoknak és az ajánlóbibliográfiáknak veszik hasznát. Nehezebb kérdésekkel csak akkor fordulnak az információ forrásaihoz, amikor államvizsgadolgozatuk megírásával bajlódnak. Irányításuk a tájékoztatás kérdéseiben tanáraik és tudományos vezetőik feladata, akik gyakran a főiskolai könyvtárak bevonásával gyakorlatilag is bevezetik (vagy legalábbis be kellene hogy vezessék) őket az információs eszközök és a könyvtárhasználat rejtelmeibe.

Nem így áll azonban a dolog a harmadik, meglehetősen tág csoporttal, amelybe az ún. gyakorlati szakembert soroljuk. E kategória tájékozódási szokásait legkevésbé ismerjük, és ez a kategória tud legkevésébbet a dokumentációról. Az ide sorolható szellemi dolgozó, legyen közgazdász, néptanácsi tisztviselő, bíró vagy vállalati pszichológus, már régebb kikerült a főiskoláról, mindennapi munkája során változatos problémákat kell megoldania, s a feladatok gyakori váltakozása és sürgető jellege rendszerint nem hagy időt az elméleti részletek tisztázására. Többnyire kész, azonnal alkalmazható ismeretekre van szüksége. Ezeknek egy részét az ügynevezett belső forrásokban találja meg (munkatervek, beszámolók, írásbeli intézkedések, egyéb belső dokumentumok). Feltehetőleg jól tájékozódik a külső források egy részében, olvassa a napisajtót, követi a rádió, tévé adásait, ismeri a párthatározatokat, törvénycikkeket, rendeleteket. Ez azonban még nem teljesen elegendő ahhoz, hogy a modern igényeknek mindenben megfelelő döntéseket hozzon. Lépést kell tartania a modern munkamódszerek és fejlődési irányzatok újdonságaival világviszonylatban is, hiszen országunk nem engedheti meg magának a lemaradást. Természetesen ilyenkor kitűnően hasznát veheti az előre összeállított ismertetéseknek, tematikus összeállításoknak, melyek az érdekelt dolgozó praxisának világviszonylatban kialakult modelljeit és megoldandó kérdéseit vázolják, de nemegyszer kénytelen lexikont, kézikönyvet, adattárat vagy ajánlóbibliográfiát kezébe venni, illetve a legújabb szakkönyveket és folyóiratokat felkutatni a szükséges ismeretek, fogalmak, tények ki-

nyomozására. Az ő helyzetében különösen fontos volna a tájékoztatási szakemberrel vagy, egyszerűbben, a könyvtárossal való együttműködés. S mivel éppen ő az, aki a legritkábban keresi fel a könyvtárat, a dokumentációs szakma teszi meg az első lépést, hogy megmutassa, ha nem is különleges esetekre szakosítva, de legalábbis általánosságban, mit hol található a tájékozódni óhajtó.

A dokumentációs munka lényeges tudnivalóit néhány oldalon össze-sűriteni lehetetlen. Erről a témáról köteteket írtak, s hazánkban is testes könyv jelent meg róla. (Avramescu, Aurel—Cândea, Virgil: *Introducere în documentarea științifică*. București, 1960.)

A következőkben megpróbáljuk röviden vázolni az információ legfontosabb útjait, mintegy „tájékozódási gyorssegélyben” részesíteni a túl sok részletben könnyen eltévedő és a nemzetközi lehetőségekről kevésbé tájékozott olvasót.

A harmadik kategóriába sorolt kutatónak rendszerint nyomtatott típusú kiadványra van szüksége, mégpedig két okból: vagy bizonyos meghatározott problémát akar tisztázni, s akkor minden érdeklő, ami rá vonatkozik, a visszamenő információtól a legújabbig, vagy csupán szakmája legfrissebb újdonságait akarja figyelemmel kísélni. Lehetséges, hogy mindkét esetben bizonyos szerző bizonyos könyvéről vagy cikkéről már tud, s ha minden adatot ismer, nem nehéz a könyvet vagy folyóiratot a betűrendes katalógusban felkutatni és kikérni. De talán mégsem éréktelen tudni, hogy egyes nagy könyvtárakban, így például a Kolozsvári Egyetemi Könyvtárban, az intézmény fennállása óta megjelent majdnem minden hazai nyomtatvány köteles példánya megtalálható ugyan, de a külföldi könyvek és folyóiratok esetében a takarékosági szempont munkamegosztásra kényszeríti a könyvtárakat. Ebben a helyzetben jól használható segédeszköz a központi katalógus, amely területenként egybegyűjti a külföldi könyvek és folyóiratok céduláit, és nyilvántartja lelőhelyeiket.

Kolozsváron a Tudományos Akadémia Könyvtára dokumentációs osztályán található ilyen katalógus, melyben az összes fontosabb kolozsvári könyvtár 1964 óta beszerzett külföldi könyvállományát tartják nyilván 20 nagy témakörre csoportosítva. A folyóiratok központi katalógusa a Kolozsvári Egyetemi Könyvtárban található, és 1966-ban könyvalakban is megjelent, újabb kiadása, mely az 1970-ig beszerzett anyagot tartja nyilván, előkészületben van. A külföldi folyóiratok lelőhelyeit illetően országos viszonylatban is könnyen eligazodhatunk. Erre szolgál a külföldi folyóiratok évenként megjelenő repertóriuma (*Repertoriul periodicelor străine din R.S. România*), melyet az Állami Központi Könyvtár (Biblioteca Centrală de Stat) ad ki két kötetben (legújabb kiadása 1971-ben jelent meg), az egyik kötet az előfizetés, a másik a nemzetközi cserekapcsolatok útján beszerzett folyóiratok címét és lelőhelyeit tartalmazza.

De mit kell tennie kutatóknak, ha az adott problémával kapcsolatosan semmiféle anyagot sem ismer? Természetesen a téma pontos körülhatárolása után általános tájékozódással kell kezdenie a munkát. Legjobb, ha egyenesen valamely tudományos könyvtár dokumentációs osztályát keresi fel. Ennek híján tudnia kell, hogy a kisebb könyvtárakban a legfontosabb tájékoztatási anyag az olvasóteremben felállított szabadpolcos kézikönyvtárban van elhelyezve. Ha nem kimondottan csak a leg-

újabb információt tartja fontosnak, nem árt előbb a Tudományos Akadémia Könyvtárának *Ghid de documentare in științele sociale* című összeállítását átlapoznia.

Sajnos, e rendkívül hasznosnak ígérkező könyvecske utoljára 1961-ben jelent meg (ekkor is csak az első része készült el). De így is tartalmaz néhány használható adatot, például a legfontosabb bukaresti könyvtárakra vonatkozó hasznos tudnivalókat; második felében pedig bemutatja az 1960 előtt megjelent hazai, és nálunk megtalálható jelentős külföldi lexikonokat, kézikönyveket, általános (kurrens és retrospektív) bibliográfiákat, repertóriumokat, referáló lapokat, egyéb katalógusokat, hogy aztán tudományágak szerint csoportosítsa a számottevő szakbibliográfiákat és egyéb információs eszközöket. Természetesen az anyag egy része elavult, nagyon hiányzik belőle az utóbbi tíz év alatt könyvtárainkba befutott rendkívül gazdag és értékes forrásállomány; visszatekintő kutatás esetén mégis használható eszköz.

Ha fogalmat akarunk tisztázni, vagy egyéb adatra van szükségünk, legjobb segédeszköz a lexikon. Lexikont mindenki forgatott már, de azért nem árt az emlékeztető; régebbi vonatkozású kérdésben régebbi kiadás sokszor részletesebb információt tartalmaz, a legújabb keletű problémák megkeresésekor pedig ne felejtjük el, hogy a legtöbb új kiadású lexikonnak már pótkötetei is megjelentek. Nyelvi lehetőségeink keretén belül mindig jobb, ha egy bizonyos fogalom szülőhazájából származó lexikonban keressük a rá vonatkozó adatokat. Jó tudni azt is, hogy egyes nagylexikonok a fontosabb címszavakra vonatkozó, többé-kevésbé részletes bibliográfiát is tartalmaznak. (Például a *Grand Larousse Encyclopédique*, a *Bolsaja Szovjetszkaja Enciklopedija*, *Der Grosse Brockhaus*, az *Encyclopaedia Britannica*, a *Pallas nagy lexikona*, az *Encyclopedia Americana*.)

Lehetetlen volna itt felsorolni a bizonyos szakterületekre vonatkozó legfontosabb lexikonok és kézikönyvek címét és jellegzetességeit; a szolgálatos könyvtáros szívesen ad erre vonatkozólag felvilágosítást. Meg kell azonban itt említenünk két fontos segédeszközt, amely a társadalomtudományok összességére vonatkozik, ezek pedig az *Encyclopaedia of the Social Sciences* (I—XV. New York, 1959) és az *Enzyklopädie der Geisteswissenschaftlichen Arbeitsmethoden* (Lieferung 1—12. München—Wien, 1968) megjelenőfélben levő mű, melynek csak a logikára, matematikára, művészetre, pszichológiára és pedagógiára vonatkozó kötetei futottak be.

Ugyancsak a könyvtáros irányítását kell igénybe vennünk a szakkatalógus használatakor. Ő mondja meg, melyik osztályba tartozik témánk.

Könyvtáraink szakkatalógusai az ETO (Egyetemes Tizedes Osztályozás) rendszerén alapulnak. Ennek fő jellemvonása, hogy az általános kérdéseket minden osztály elejére helyezi, a legáltalánosabb műveket, így például a könyvalakban megjelent bibliográfiákat is, az ún. 0 csoportba, a katalógus legelső osztályába csoportosítja. A katalógus az általános problémákból kiindulva halad a részletkérdések felé.

A szakkatalógusból csak azt tudhatjuk meg, hogy a témánkra vonatkozó milyen könyvek vannak meg a könyvtárban, a folyóiratokban megjelent cikkekre csak a bibliográfiákban találunk utalást. A Kolozsvári Egyetemi Könyvtárban létezik ugyan egy szakkatalógus, mely a társadalomtudományok bizonyos ágaira vonatkozó cikkeket is nyilvántartja, de csak az 1968 óta megjelent hazai anyagot tartalmazza.

Kutatóknak természetesen a témájára vonatkozó legújabb információkat is ismernie kell. Felhasználhatja az újdonságkeresőknek szóló következő útbaigazításokat.

Az első tudnivaló, hogy a legtöbb országban, köztük hazánkban is, minden megjelenő nyomtatványt — legyen az könyv, térkép stb. — a nemzeti bibliográfia tart nyilván. E periodikusan megjelenő kiadvány másik sorozata a folyóiratokban megjelent cikkek, tanulmányok, riportok stb. bibliográfiai adatait tartalmazza.

Hazánkban e két sorozat címe: *Bibliografia RSR. Cărți, albume, hărți* — megjelenik 1952 óta, havonta kétszer; és *Bibliografia RSR. Articole din publicații periodice și seriale* — megjelenik ugyancsak kétszer egy hónapban. A könyvek bibliográfiája féléves, a folyóiratok bibliográfiája, sajnos, egyéves késéssel jelzi a megjelent anyagot. Könyvtárainkban megtalálható ezenkívül a német, angol, olasz, magyar, jugoszláv stb. nemzeti bibliográfia, Franciaországra vonatkozóan pedig a havonta megjelenő *Bulletin critique du livre français*, mely csak válogatott könyvanyagot tartalmaz. Mindezek a publikációk 3 hónaptól 1 évig terjedő késéssel értesítenek az újdonságokról, előnyük azonban, hogy minden anyagot felölelnek. Némely közülük visszamenőleges információval is szolgál.

Lehet azonban, hogy az információkeresőt jobban érdekli, milyen külföldi könyvújdonságot találhat hazai könyvtárainkban. Erre vonatkozóan minden nagy könyvtár, köztük a Kolozsvári Egyetemi Könyvtár is kéthetenként vagy havonta kiadja könyvgyarapodási jegyzékét (*Cărți străine intrate în bibliotecă. Seria Științe sociale*). Országos viszonylatban az Allami Központi Könyvtár 21 sorozatban megjelenő kiadványa (*Cărți străine intrate în bibliotecile din România*) tájékoztat az új szerzeményekről, a lelőhelyek feltüntetésével. E kiadvány humán jellegű sorozatai a következők: Artă—sport, Educație—invățămînt, Filozofie, Istorie, Lingvistică, Literatură, Știință și cultură, Științe social-politice și economice. E sorozatok kivágásaiból a kolozsvári egyetem részlegkönyvtáraiban 1971-től kezdve visszamenőleges szakkatalógusokat is összeállítanak.

Annak ellenére, hogy a társadalomtudományokban a könyvinformáció sokkal jelentősebb szerepet játszik, mint a természettudományokban vagy a technikában, a kutatásra vonatkozó legfrissebb híreket természetesen a folyóiratokból tudhatjuk meg. Ajánlatos, hogy minden szellemi dolgozó legalább egy hazai és egy külföldi szaklap cikkeit és könyvismertetéseit figyelemmel kísérje, de mindez csak egy töredéke a világviszonylatban megjelenő óriási anyagnak. Ha tehát széles körű áttekintést akarunk, analitikus bibliográfiához és referáló laphoz kell fordulnunk.

A hazai társadalomtudományi dokumentáció európai viszonylatban is egyike a legjobbaknak. A Tudományos Akadémia Dokumentációs Központja 1964-től kezdve hat, majd a Társadalomtudományi Akadémia megszervezésével (1971) nyolc tudományágban ad ki kurrens analitikus bibliográfiát, 3000 külföldi folyóirat feldolgozásával. Az eredmény évente kb. 50 000 cikk és könyv részben annotált jelzése a következő tudományágakból: közgazdaság, filozófia, logika, szociológia, pszichológia, történelem—archeológia, irodalomelmélet és művészet, jogtudomány, nyelvészet—filológia. Minden ágazatra vonatkozóan két publikáció jelenik meg: az ún. információs közlöny (*Buletin de informare științifică*, évente hatszor), mely a cikkeknek és könyveknek csak bibliográfiai adatait közli, gyakran

annotálva, a megjelenésüktől számított 6—12 hónapos késéssel. A második kiadvány (*Revista de referate, recenzii și sinteze*, évente négyszer) a fontosabb könyvek és cikkek részletes tartalmi ismertetését adja, de tájékoztat a kongresszusok, nemzetközi találkozók munkálatairól is. Az évente megjelenő index visszamenőleges keresésre is lehetőséget ad.

Külföldi lapok tartalmáról értesít még a bukaresti Egyetemi Könyvtár *Din sumarul periodicelor străine — Științe sociale* című, havonta kétszer megjelenő kiadványa, de ez nem ismerteti a cikkek tartalmát.

Megemlíjtük, hogy a bukaresti Egyetemi Könyvtár egyetemi dokumentációs központja több sorozatban bővebben referál a nevelés és pedagógia kérdéseire vonatkozó irodalomról. (A sorozatok címe: *Eficiența învățământului, Discipline ale învățământului superior, Educație permanentă, Sisteme de învățământ, Sisteme informaționale.*)

Ugyancsak a bukaresti Egyetemi Könyvtár a *Noutăți în științele sociale* című kiadványában a következő témakörökre vonatkozóan közöl gyors könyv- és cikkismertetéseket a külföldi irodalomból: Az ember problémái a mai társadalomban; A technika haladásának szerepe a társadalom fejlődésében; Korunk filozófiájának és szociológiájának elméletei és irányai. A másik ilyen gyorsinformáló sorozat korunk irodalmának és művészetének elméleteire és irányzataira vonatkozik.

A közgazdasági szakemberek a technikai dokumentációs központ (újabb nevén: Institutul Național de Informare și Documentare Științifică și Tehnică) kiadványsorozataiban találnak értékes ismertetéseket a legújabb külföldi irodalomra vonatkozóan. A havonta megjelenő sorozatok címe: *Probleme ale perfecționării, organizării și conducerii economiei și vieții sociale; Aspecte ale economiei mondiale; Probleme de prognoză științifică, tehnică și economică; Cibernetică; Sistemul informațional economic; Sistemul de informare documentară.*

A fenti publikációk már átmenetet jeleznek a legújabb típusú szintéziskiadványok felé, amelyek célja válogatva egybegyűjteni és ismertetni a haladás legújabb eredményeire vonatkozó irodalmat. Ezt a kiadványtípust az ugyancsak a Társadalomtudományi Akadémia Dokumentációs Központjának kiadásában megjelenő, *Progrese. Direcții. Tendințe* címet viselő sorozatgyűjtemény képviseli a legjobban. Ebben a gyűjteményben eddig a következő sorozatok jelentek meg: *Colectivitatea rurală; Conducere-decizie; Ergonomie; Estetica industrială; Forța de muncă; Informatica în științele sociale; Industria modernă; Marketing; Metode și tehnici de cercetare în științele sociale; Metodologia și sociologia informației; Prognoza economică; Prognoză și planificarea socială; Prognoză; Prospectivă; Știință și dezvoltare; Sociologia contemporană; Urbanizare.*

Ha valaki még ennél is újabb információt akar, megtalálhatja a kiadvállalatok prospektusainak és katalógusainak lapjain, ahonnan azt is megtudhatja, mi jelenik meg jövőre. Igaz, nem biztos, hogy magát a könyvet is kézhez kapja majd, de legalább értesülhet a tartalmáról.

Felsorolásunk végére értünk: csak a leghasználatosabb és könyvtárainkban legkönnyebben megtalálható anyagra utaltunk. Kimaradt ebből sokféle bel- és külföldi forrás, bibliográfia, útmutató, kézikönyv, táblázat vagy katalógus. Ami a könyvtár további lehetőségeit illeti, legjobb, ha olvasónk a helyszínen vág neki felfedezőútjának, a könyvtáros szakavatott vezetésére bízva magát.